

SA 3. ČETOM 3. BATALJONA 4. BRIGADE

Prvogmarta 1943. godine, komanda 3. bataljona 4. proleterske brigade dobila je naređenje da se povuče sa sjevernih padina Prenja i što prije dođe u dolinu rijeke Rame, gdje će dobiti zadatak. Bataljon je bio u kontaktu sa četnicima koji su namjeravali da preko Prenja zaobiđu naše jedinice koje su napdale na Konjic. Cete tek što nisu prešle u napad, kada su njihove komande pozvane u komandu bataljona da prime zadatak kuda da se krene.

Svim borcima i starješinama bilo je jasno da se nešto važno dogodilo. Išli smo usiljenim maršem i bez predaha prešli 25 kilometara. Kasno u noć bataljon je došao na ušće Rame u Neretvu, gdje nam rekoše da će se bataljon u toku noći kamionima prebaciti u pravcu Gornjeg Vakufa. Nijemci su probili odbrambene položaje od tog pravca, te se Centralna bolnica, sa oko 4.000 ranjenika, našla u opasnosti. Čuli smo još da je 4. proleterska brigada dobila zadatak da odbije Nijemce u pravcu Vakufa. To je bilo sve što smo saznali, no u svakom slučaju bilo je to veliko povjerenje ali i velika obaveza što se takav važan zadatak određuje baš 4. proleterskoj brigadi.

Noć je bila mračna. Spremala se kiša, a svjetla nismo smjeli paliti. Užurbano se penjemo u vozila. Noć je utonula u naše osjećaje da što Drije izađemo na mjesto gdje smo potrebni, pa se jedan pored drugoga primičemo da nas što više stane u jedno vozilo. Naslanjamo se jedan na drugoga, kad se mašine već uputiše u pravcu Prozora.

— Ostade nam glavčina, topovi i komora — veli Nikola Poleksić. izazivajući Čaletu da će ostati bez hrane.

— Ne brini za mene — odgovara Čalet. — Dok ja nosim moga »brna« neću biti gladan. Naći ću kod Nijemaca konzervi¹ još . . . brzo ćemo im doći na dohvat ruke.

— Da prebrojimo minobacačku municiju — pita ga Nikola, zabacujući mu ruku preko ramena.

— Misliš na ručne bombe, je li? Koliko ih imaš — pita njega Čaleta.

— Punu torbu — odgovori Nikola, inače vođa bombaških grupa.

Tako nas ovaj »dvoboj« Nikole i Čaleta osvježi u putu, koje prekide Solomun Jovović, u želji da se i on našali na račun Čaleta, ali mu ovaj ne osta dužan na aluziju da će Čaletu jedini problem biti kako da skida rančeve sa ramena Nijemaca. »Pravne nauke i seljaci, družo Solomune, ne idu zajedno, a ja samo sa seljacima razgovaram«, reče Čaleta a da Solomun više i ne nastavi.

Svaki je sada nalazio svoju temu razgovora . . .

Kad su kamioni orolazili kroz Prozor nije bilo još svanulo, pa nismo ni mogli vidjeti kako je grad porušen, da se nije razlikovalo mjesto kuća i ulica. Sve je u ruševinama bilo, ali mi nijesmo imali vremena da o tome mislimo, jer nas je zaokupio sutrašnji dan i susret sa Nijemcima i ustašama. Kakav će to biti okršaj!

Put je vodio do mjesta gdje smo se razdvajali od kamiona. Kad je svanulo vidljeli smo kako pored puta izlaze laki ranjenici, među njima i oni koji se pomažu štakama. Pitaju nas koja smo brigada i kažu da cijelu noć nisu spavali od granata njemačkih topova. Opasnost je stigla na domak bolnice. Bili su spremni da izginu do posljednjeg, braneći jedan drugoga. Sada ih oduševljava naša riješenost da spasemo ranjenike.

Nalazimo vremena da se zaustavimo i ranjenicima kažemo koju utješnu riječ, da pitamo za drugove koji su ranije došli u bolnicu iz naših četa i bataljona. Bilo je zagrljaja, srdačnog stiskanja ruku, ali je vrijeme za razgovor bilo kratko, jer nama se žurilo. Čuli smo pjesmu teških ranjenika. Žene, mala djeca i starci sa Banije, Korduna i Bosanske krajine prate nas pogledima punih nade u spas. I mi smo u njih gledali kao da su nam to naša rođena djeca. Ti su prizori i osjećaji skupljali u nama još više mržnje prema neprijatelju, da ga tučemo, da ga vratimo prema Gornjem Vakufu.

Izlazimo iz kamiona . . . Svaki uzima municije i bombi koliko je mogao da nosi. Ostale su prazne kasete. Kamioni se vraćaju nazad u Jablanicu, da nam iz zaplijenjenih magacina dopreme nove količine municije i hrane, a kolona 3. bataljona 4. proleterske brigade uputi se uz strme padine Raduše.

Njemačka artiljerija od Gornjeg Vakufa djeluje po široj okolini Prozora. Očekujemo svakog momenta susret sa Nijemcima. Neki se drugovi zadržavaju u razgovoru sa ranjenicima i narodom koji je izašao iz sela Buliči. Puni su nade da ćemo protjerati Nijemce sa položaja koji nisu daleko od ovog sela.

3. četa je na začelju kolone 3. bataljona.

— Ajte drugovi, žurimo se! Recite im da se za njih brine 4. brigada i da će još doći proletera — pozivao je borce komesar 3. čete Pavle Janjević, inače profesor, koji je uvijek znao očinski da kaže i komesarski da pomogne svakome baš onda kada mu je najteže.

Komandant 3. bataljona vratio se sa čela kolone i oštrim tonom povika: »Idemo drugovi. Nema vremena više za razgovor«. Odvojio se od kolone u stranu pa provjerava da li su svi u četama na svojim mjestima. Njegovo vojničko oko mjerilo je kolonu; naročito ga je interesiralo da li je uzeta dovoljna količina municije i bombi. Predosjećao je težinu zadatka i potrebu da se što bolje obezbijedi svaki borac posebno. Kad se uvjerio da je svako uzeo što je više mogao, Radisav Bako Jugović pošao je ka čelu kolone da što prije uputi prethodnicu.

Na daljini od oko 8 km vazdušne linije imali smo da savladamo 1.300 metara strmine terena, što penjanja što spuštanja. Desno od 3. bataljona išao je 2. bataljon, a lijevo 1. bataljon.

Prešli smo vrh planine Raduše koja je visoka 1.807 metara. Komanda bataljona je odredila zadatke četama: 1. četa, pravcem preko Novaković-Staje, da zauzme Oštrec (k. 1312); 2. četa, pravcem istočno od Arzanove Staje (k. 1284), da zauzme Did (k. 1263); 3. četa, pravcem preko Prskalove Staje, da zauzme Mrljevine (k. 1264).

Celo jutro padala je kiša i snijeg, pa su borcima nakvašena odijela otežavala kretanje. Na Vilića gumnu se već vode borbe. Po jačini vatre mogli smo zaključiti da Nijemci vrše snažan pritisak. Čini nam se da se borbe vode na jednom mjestu. Zurili smo da što prije dođemo u kontakt sa neprijateljem. Borba se na Vilića gumnu pojačavala.

1. četa se primakla do Novaković-Staje, 2. četa do Arzanove Staje, a Treća je zauzela kotu 1284 — sve u paralelnoj ravni sa položajima na Vilića gumnu, gdje Nijemci nisu još pristigli. Produžavamo napred da napadnemo desni bok glavnine neprijatelja koja se kreće pravcem Gornji Vakuf — Makljen — Prozor. Njemačke patrole, osjetivši naše primicanje,

maskirale se bijelim mantilima, te ih teško primjećujemo na snijegu. U sukobu patrola i izviđača, poslije nekoliko rafala iz automatskih oružja, Nijemci su se povukli ka svojoj glavlini. Naše čete su se kretale kroz pošumljeni teren, što nam je oduzimalo vremena, a komande četa su zahtijevale da se što brže ide. Naše patrole su, poslije prvih sukoba sa njemačkim patrolama, bile oprezne, da nas ne bi ponovo iznenadili.

3. četa je prišla određenom položaju da ga zauzme. Komandir čete Drago Filipović je ostavio u rezervi 3. vod, kojim je komandovao Solomun Jovović, sa zadatkom da štiti odstupnicu čete. Činilo mi se da smo daleko zašli naprijed i da vodimo borbu u pozadini Nijemaca. Vilića gumno ostalo nam je skoro za leđima. Jovović je rasporedio vod kako da najbolje ima pregled od vrha kote 1264 — Mrljevine.

Četa se primicala vrhu uz strme padine pokrivene debelim snijegom. Bombaši su prema vrhu kote išli oprezno. Mi u 3. vodu iščekujemo početak borbe, pa se čudimo zašto nema Nijemaca na vrhu. I četa izađe na greben. Odjednom nastade snažna vatra. Nijemci kao da su odjednom koristili sva automatska oružja i minobacače. Solomun Jovović je pregledao spremnost puškomitraljezaca da pomognu četetu u napadu, ako se ukaže potreba. Malo zatim četa se pod pritiskom Nijemaca povlačila sa kote.

Na desnom krilu čete, Nijemci su ovladali k. 1264, te Solomun komandova: »Brza paljba po Nijemcima na kosi«. Naša 3 puškomitraljesca otvoriše vatru po samom vrhu kote, sa koje se četa malo ranije povukla. Međutim", neki dijelovi čete su na lijevom krilu trpjeli vatru 3. voda.

— Zamalo da ne izgibosmo od vas — ljuti se Filipović na Solomuna.

Četa se prikupljala na padinama kote, na šta Nikola Jelušić primjećuje da smo postali objekat za napad aviona. Novo Kovačević traži da ponovimo napad. Solomun Jovović upozorava Filipovića da moramo ponovo gore na brdo, jer nam je to zadatak. Uto dođe u četetu komesar bataljona Jovan Đurović, i naredi:

— Četa odmah da vrši protivnapad — a onda se primače Filipoviću radi dogovora o zadatku čete.

Cijela je četa pošla u napad; 3. vod napada vrh kote. Komandir čete i komesar bataljona išli su pozadi 3. voda.

— Bombaši naprijed — naredi komandir voda Jovović.

Ispred voda izidoše Ladić, Lukić, Mišković i Poleksić. »Samo do vrha kose«, naređuje im Jovović. Uto stiže komesar bataljona i komandir čete. Ulaze u streljački stroj i idu zajedno sa borcima.

Nijemci sa vrha kote bacaju bombe na naše bombaše.

— Naprijed drugovi — povikaše komesar bataljona i komandir 3. čete.

— Bombe, bombe! Cijela četa su bombaši — viče Solomun Jovović.

Na brdu je paklena vatra. Nijemci se snažno brane. Stigosmo na malo odstojanje od njih. »Ura ...« zaori se iz grla svakog našeg borca i Nijemci odstupiše. Brdo je ostalo pokriveno njihovim leševima.

— Nijemci će ponovo u protivnapad — reče komesar bataljona obilazeći zajedno sa komandirovom čete sve borce da ih upozore na opreznost.

Nijemci nas gađaju minobacačima... 1. i 2. četa vode borbu za osvajanje određenih im kota. »Štuke« se obrušavaju i prosipaju teške bombe; tuku nas dugim rafalima iz mitraljeza. Na samom vrhu kote nije bilo šume, a na snijegu smo bili lako uočljivi. Nijemci pojačavaju minobacačku vatru. Osjećamo da se pripremaju za protivnapad. Već vrše Dokrete u pravcu nas i čujemo: »Forverc, forverc«. Komandir čete Filipović kaže da ih pustimo neka pridu što bliže. Solomun naređuje da se pripreme bombe. Četna bolničarka Rusa Jovović previja ranjenike, koji ječe od bolova. Nastaje paklena vatra automata i prask ručnih bombi. Njemački napad je odbijen.

Komesar bataljona odlazi kod 2. čete, gdje je i komandant bataljona. Nikada neću zaboraviti taj dan. Nijemci su nas iz aviona tukli bombama i mitraljeskim rafalima od kojih smo najviše imali gubitaka u četi. Od neprijatelja smo, ne više od 200 metara, a avioni nas tuku bombama na koti, ne ustručavajući se što su njihovi tako blizu. Kad smo odbili protivnapad Nijemaca, avioni su nas tako zasuli, čini se, kao da su samo čekali ishod borbe.

Nijemci nisu mogli izdržati pred naletima naših četa. Na pravcu 1. i 2. čete protivnapadi su takođe odbijeni, pa su se avioni i na njih okomili kao na 3. četu. Na zapadnim padinama k. 1364 jedna manja njemačka jedinica sprečavala je naš obilazak njihovih glavnih položaja, jer su ispred sebe imali pre-

gledno zemljište i uspješno nas tukli. Bataljonski kurir Boća Brajević kada je donio naređenje da se izvrši juriš na ovom mjestu, pokušao je da osmotri odakle to Nijemci daju otpor. Primakao se debelom bukovom stablu, ali mu rafal »šaraca« skide kapu s glave dohvatajući ga mecima samo do kože. Povukavši se malo nazad, Boća se uhvati rukama za glavu. U ušima je osjetio strašno zujanje. Kad se osvijestio, na pitanje Nova Kovačevića da li ga dobro »omastilo«, Boća odgovori: »Brzo ćemo na one rovove«, misleći na mjesta odakle je zasut vatrom »šaraca«, a onda predloži da Čedo gađa minobacačima a mi da bacamo ručne bombe.

Komandir voda Novo Kovačević ohrabri se ovim predlogom, a Boća ode da osmatra kako će padati bombe na njemačke zaklone, odabirajući pogodnije mjesto. Prvo je Čedo otpočeo da gađa minobacačem. Poslije nekoliko ispaljenih mina javila se grupa bombaša iz zaklona odakle ih Nijemci ne mogu vidjeti. Jedna bomba je direktno pogodila u sklonište odakle je »šarac« djelovao. Nijemci su počeli da se povlače, očekujući naš juriš. Boća se osmjeli ovih uspjehom i uzviknu: »Naprijed proleterii«, što je prihvatio i cio 2. vod i pošao na juriš.

Sa suprotne strane, na daljini od oko 300 do 400 metara, gdje su maloprije bili Nijemci, primicala se jedna njemačka kolona s ciljem da pojača ove položaje, ali se brzo našla pod vatrom naših automatskih oružja. Morali su da se povlače. U jednom zaklonu smo našli 2 mrtva Nijemca i jedan »šarac«.

2. marta od 12 sati do pada mraka, 3. bataljon je neprekidno vodio borbu. Po nekoliko puta bi pojedini položaji prelazili iz ruke u ruku. Borba se vodila iz neposredne blizine. Najviše su korišćene ručne bombe, automatska oružja i pištolji. U toku noći otpremljeni su ranjenici u bataljonsko previjalište kojim je rukovodila referent saniteta bataljona Ana Ljumović. Teški ranjenici su otpremljeni u Centralnu bolnicu.

Komanda bataljona sa komandama četa izvršila je analizu borbi i uspjeha. Na položajima su ostali dijelovi četa. U podnožjima kota ložene su vatre gdje su se po smjenama malo ogrijali borci i starješine. Bataljon je sa 1. i 3. četom produžio napad poslije pola noći u pravcu k. 1301 i 1083 (Kobila). Glavnina 2. čete ostala je u rezervi.

U toku 3. marta borba se vodila cio dan na položajima Kobila (k. 1301 i 1083). Nijemci su se uporno branili, jer su im ovi položaji štitili put od Gornjeg Vakufa prema Makljenju. Na

k. 1301 zemljište je podesno za odbranu. Cio dan su nas Nijemci napadali avionima, zbog čega se morala čekati noć da bi se uspješno izvršio juriš. Kota 1083 bila je pokrivena šumom, a Nijemci su je posjeli jačim snagama, jer se preko ove kote lako moglo zaći u pozadinu njihovih položaja, što su oni i dobro obezbijedili. Padom mraka Nijemci su počeli da se kreću po k. 1301; očito je bilo da se pripremaju na odstupanje ili da vrše napad na nas. Izvršili smo juriš i izišli na vrh kote bez jačeg otpora Nijemaca.

U toku 3. marta komora je pristigla sa glavnim kuvarom Ćorkom Poleksićem, inače ratnikom iz prvog svjetskog rata. Skuhao je konzerve sa rižom i nahranio cio bataljon.

Rano ujutro, 4. marta, Nijemci su se užurbano povlačili od Gornjeg Vakufa prema Bugojnu. Glavna zaštita im je bila avijacija. Dobijao se utisak da pomoću avijacije žele da stvore neprobojnu zavjesu. Naši pokreti su usmjereni prema k. 1517 (Oglavak). Pod zaštitom avijacije Nijemci su se odvojili od naših prednjih dijelova. Više nismo imali dodira sa njima. Bataljon se kretao po malim kolonama kako bi se što bolje zaklonio od avijacije koja nas je stalno nadlijetala i mitraljirala. Kad smo došli u visinu pl. Škrt i s. Donje Vukovsko, bataljon je zastao. Sa te linije vraćamo se nazad, preko planine Raduše, u pravcu Prozora.

Među nama nije bilo drugova: Branka Vujaševića, Šćepana Đurovića, Nikole Beara, Muja Buljigića, Blaža Radovića, drugarice Ruse Jovović. Ostali su oni i još mnogi što su izginuli na Oštrecu Didu, Mrljevini i Kobili. Mnogi su ranjeni. Bataljon je u teškim trodnevnim borbama imao osjetne gubitke. Zadaci koji su bili postavljeni pred bataljonom časno su izvršeni. Nijemci su poraženi i prisiljeni na povlačenje. Više nije bilo opasnosti da se mogu približiti Centralnoj bolnici.

5. marta 3. bataljon je prenoćio u rejonu Prozor, a 6. marta maršovao niz dolinu Rame, da bi u toku noći, 6/7. marta, prešao Neretvu koristeći se porušenim mostom. Kroz stvoreni mostobran bataljon je produžio pokrete sjevernim padinama Prenja, hvatajući se u koštac sa četnicima i Italijanima na tom pravcu, koji su posle naših uspjeha sa Nijemcima predstavljali manji problem u borbi.

Mičo ĐUROVIC